

9. PŘÍJMY, VÝDAJE A SPOTŘEBA OBYVATELSTVA

Poznámky k tabulkám

Tab. 9-1. až 9-6. Složení souborů zpravodajských domácností a skladba peněžních příjmů a výdajů domácností

Obsahují údaje výběrového šetření statistiky rodinných účtů. Zpravodajskou jednotkou i jednotkou výběru je domácnost, tzn. soubor osob společně bydlících a společně hospodařících. Jádrem těchto domácností je zpravidla rodina, ale může to být i jednotlivec. Výběr domácností (zpravodajů) statistiky rodinných účtů se v současné době provádí záměrným kvótním výběrem.

Existují dva druhy souborů:

1. Základní zpravodajský soubor, který zajišťoval reprezentativnost výsledků za sociální skupiny pro Českou republiku. Četnosti jednotlivých skupin domácností podle výběrových znaků se určují podle výsledků výběrového šetření o peněžních příjmech domácností (mikrocensus). Základními výběrovými znaky, podle kterých se domácnosti vybíraly, byly:

a) Sociální skupina domácností, která se určuje podle sociální příslušnosti osoby stojící v čele domácnosti, bez ohledu na to, zda další ekonomicky aktivní člen má stejnou nebo jinou sociální příslušnost. Tvoří-li domácnost úplná rodina (manžel, manželka, ostatní příslušníci), je osobou v čele domácnosti vždy manžel, v neúplných rodinách ekonomicky aktivní rodič. Pokud není rodič ekonomicky aktivní, je v čele domácnosti jen tehdy, jsou-li ekonomicky neaktivní i děti, v ostatních případech je osobou v čele ekonomicky aktivní dítě. V nerodinných domácnostech se za osobu v čele domácnosti považuje osoba s nejvyšším příjmem. Skládá-li se domácnost ze dvou nebo více rodin, přihlíží se při určení osoby v čele domácnosti k postavení osob v čele jednotlivých rodin: přednost má osoba ekonomicky aktivní, při stejném stupni ekonomické aktivity má přednost úplná rodina před neúplnou; jinak se jako osoba v čele domácnosti určí osoba s vyššími příjmy.

Sledovány byly sociální skupiny:

- **zaměstnanců**, což jsou osoby v pracovním poměru mimo zemědělství, které vykonávají buď manuální činnost ve výrobě, dopravě, ve službách apod. (dělníci), nebo činnost duševního charakteru na všech úrovních, tj. řídicí, koncepční a vědeckou, ale i operativně-technickou, provozní a obsluhující (zaměstnanci ostatní);
- **samostatně činných**, což jsou osoby, které nejsou v zaměstnaneckém poměru, ale zabývají se podnikáním mimo zemědělství, nebo vykonávají nezávislé povolání a nebo pracují za honoráře;
- **zemědělců**, což jsou osoby pracující v zemědělské výrobě, při čemž jsou buď členy zemědělských družstev a vykonávají práci pro družstvo, nebo jsou zaměstnané v zemědělské výrobě všech druhů podniků a nebo zabezpečují zemědělskou výrobu ve vlastním podniku;
- **důchodců**, což jsou osoby pobírající důchod, které nepracují buď vůbec nebo jejich ekonomická aktivita je omezena; roční příjem z výdělečné činnosti smí činit maximálně 12 000 Kč; toto omezení se vztahuje i na další členy domácnosti důchodců.

Výsledky za sociální skupiny byly doplněny odhadem údajů za „průměrnou zpravodajskou domácnost“. Aby se odstranila disproporce v zastoupení jednotlivých sociálních skupin v základním zpravodajském souboru, byly údaje za příslušné soubory převáženy podle sociální struktury domácností zjištěné při mikrocenzu. Domácnosti důchodců s ekonomicky aktivními členy a domácnosti nezaměstnaných, které se ve statistice rodinných účtů nesledují, byly pro výpočet vah přiřazeny k domácnostem dělníků.

b) Čistý peněžní příjem na osobu, který charakterizuje příjmovou úroveň domácností nejen pro účely výběru, ale i pro třídění domácností podle výše příjmu při zpracování údajů; do tohoto příjmu se nezapočítávají kromě daně z příjmů a úhrady zdravotního a sociálního pojištění ani výpůjčky, přijaté úvěry a vybrané úspory.

c) Počet nezaopatřených dětí v domácnostech ekonomicky aktivních osob, resp. **počet členů a pohlaví** u domácností nepracujících důchodců.

2. Doplnkový soubor, do kterého byly vybírány rodiny s dětmi žijící na hranici životního minima; domácnosti tohoto typu byly v přiměřeném počtu zastoupeny i v základním souboru, ale pro samostatné zpracování by jejich počet byl malý.

Metodika a definice základních ukazatelů:

Počet spotřebních jednotek vyjadřuje složení domácností přepočtené podle vah spotřeby jednotlivých členů domácnosti. Váhy jsou definovány podle stupnice OECD takto: první dospělý v domácnosti = 1,0; každý další dospělý (starší 13 let) = 0,7; každé dítě (13leté a mladší) = 0,5.

Peněžní příjmy celkem jsou roční příjmy hrubé, zahrnují daň z příjmů a příspěvky na sociální a zdravotní pojištění, nezahrnují vybrané úspory a výpůjčky.

Příjmy domácností samostatně činných osob zahrnují částky, které tyto osoby převedly z výnosu svého podnikání pro potřeby domácnosti a jejích členů a jsou srovnatelné s příjmy domácností ostatních sociálních skupin jen na úrovni tzv. čistých příjmů (bez daně z příjmů a příspěvků na zdravotní a sociální pojištění). Daňové zatížení domácností samostatně činných není zachyceno v plném rozsahu, protože u většiny samostatně činných osob je zdravotní a sociální pojištění součástí účetní evidence jejich podnikání a není vykazováno ve statistice rodinných účtů a daně z příjmů jsou ve statistice rodinných účtů u těchto osob zachyceny jen když jsou placeny z prostředků domácnosti.

Příjmy z pracovní činnosti se rozumí příjmy z pracovní činnosti v pracovněprávním, služebním a členském poměru nebo v podnikání a v jiné samostatné výdělečné činnosti; pokud je tato činnost hlavním zdrojem příjmů pracovníka, jedná se o příjmy z hlavní činnosti.

Pro zajištění mezinárodní srovnatelnosti statistických ukazatelů jsou od roku 1999 položky **peněžních výdajů** uspořádány podle „Klasifikace individuální spotřeby podle účelu CZ-COICOP“, která je českou verzí mezinárodního standardu COICOP (*Classification of Individual Consumption by Purpose*) - viz přehled platných statistických klasifikací a číselníků v úvodu publikace a je závazná pro všechna statistická zjišťování. Do individuální (konečné) spotřeby se podle této klasifikace nezařazují vydání na pořízení, výstavbu a rekonstrukci domu a bytu a výdaje na užitkovou zahradu a užitková zvířata, proto byly vyčleněny do zvláštního oddílu ostatních vydání nezahrnovaných do konečné spotřeby.

Peněžní vydání celkem neobsahují vklady ani splátky půjček.

Jednotlivé výdajové položky zahrnují:

- **bydlení, voda, energie, paliva** – nájemné, potřeby a služby pro běžnou údržbu domu nebo bytu, ústřední topení a teplá voda, elektřina, plyn, paliva, ostatní služby související s bytem;
- **bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy** – nábytek, bytové doplňky, podlahové krytiny, bytový textil, přístroje a spotřebiče pro domácnost (chladničky, pračky a jiná zařízení), nádobí a kuchyňské potřeby, přístroje a nářadí pro dům a zahradu, prací, čisticí prostředky a jiné drogistické zboží, ostatní potřeby pro domácnost, opravy všech přístrojů a zařízení, služby pro domácnost;
- **rekreace a kultura** – zařízení a potřeby pro volný čas (televizní přijímače, videa, rozhlasové přijímače, audio-zařízení, foto-kino zařízení, počítače a zařízení pro zpracování dat, psací stroje), potřeby pro volný čas (hudební nástroje, gramofonové desky, CD, DVD, audiokazety, videokazety, jiné zboží kulturního charakteru, hry, hračky), opravy všech přístrojů a zařízení; knihy a učebnice, noviny a časopisy, ostatní tiskoviny, potřeby k psaní a kreslení; květiny a zahrady, domácí zvířata; potřeby a služby pro jejich chov; dovolená s komplexními službami, potřeby pro rekreaci; sport a sportovní potřeby; služby pro volný čas (kulturní a zábavní služby, rozhlas a televize, herny a loterie);
- **ostatní zboží a služby** – osobní péče (kadeřnické a kosmetické salóny, jiná zařízení osobní péče, potřeby a přístroje pro osobní péči, drogistické zboží pro osobní hygienu, kosmetické zboží), osobní potřeby a doplňky (klenoty, hodiny, hodinky, bižuterie, cestovní potřeby), vydání na sociální péči, všechny druhy pojištění a jinde neuvedené služby (finanční, administrativní, poradenské aj.).

Náplň ostatních položek je patrná z jejich názvu.

Tab. 9-1. obsahuje údaje za průměrnou domácnost základního zpravodajského souboru v letech 2000, 2002 - 2005.

Tab. 9-2. a 9-3. obsahují údaje za základní zpravodajský soubor v třídění podle sociálních skupin, které jsou doplněny odhadem údajů za průměrnou domácnost.

Tab. 9-4. a 9-5. obsahují údaje za domácnosti doplňkového souboru a domácnosti základního souboru, jejichž čisté příjmy nepřesáhly 1,4 násobek životního minima, vypočteného podle platných sazeb pro danou domácnost (viz tabulka výše životního minima v metodickém úvodu kapitoly 24. Sociální zabezpečení).

Úplně čisté rodiny tvoří manželský pár a nezaopatřené dítě (děti), s nimiž nežijí žádní další příbuzní ani ekonomicky aktivní dítě.

Neúplně čisté rodiny tvoří jeden z rodičů a nezaopatřené dítě (děti), rovněž bez dalších příbuzných nebo bez ekonomicky aktivních dětí.

Tab. 9-6. obsahuje údaje ze základního souboru statistiky rodinných účtů v třídění podle výše čistého ročního peněžního příjmu na jednoho člena domácnosti. Do skupiny domácností s nízkými příjmy bylo v každé sociální skupině zařazeno 20 % domácností s nejnižším čistým peněžním příjmem na jednoho člena. Čisté peněžní příjmy každé domácnosti z této skupiny nepřekročily horní hranici čistých příjmů uvedenou v tabulce. Do skupiny domácností s vysokými příjmy bylo analogicky zařazeno 20 % domácností s nejvyšším čistým peněžním příjmem na jednoho člena v každé sociální skupině, přičemž čisté peněžní příjmy každé domácnosti byly vyšší než spodní hranice uvedená v tabulce.

Tab. 9-7. **Spotřeba nejdůležitějších druhů potravin na 1 obyvatele**

Spotřeba se počítá bilanční metodou. K výpočtu se využívají údaje o průmyslové výrobě, samozásobení, počátečních a konečných zásobách, dovozech a vývozech. Tyto údaje jsou získávány ze statistických výkazů, které sleduje ČSÚ, dále od jednotlivých potravinářských svazů, od některých organizací, zabývajících se zahraničním obchodem a dalších institucí. V tabulce je uvedena celková průměrná roční spotřeba připadající na jednoho obyvatele. Počet obyvatel je střední stav obyvatelstva.

Tab. 9-8. **Spotřeba vybraných základních druhů průmyslového zboží na 1 obyvatele**

Spotřeba se počítá bilanční metodou. K výpočtu se využívají údaje o výrobě, zásobách, vývozech a dovozech. Tyto údaje jsou získávány ze statistických výkazů, které sleduje ČSÚ, od jednotlivých výrobců a organizací, zabývajících se zahraničním obchodem. Spotřeba plynu je vypočtena z údajů českých plynárenských podniků a spotřeba elektřiny je vypočtena z údajů distributorů.

Tab. 9-9. **Vybavenost domácností předměty dlouhodobého užívání**

Propočet stavu vybavenosti domácností předměty dlouhodobého užívání vychází z údajů o výrobě, zásobách, vývozech a dovozech. Vybavenost je napočítávána podle ročních přírůstků, přičemž se přihlíží k životnosti (stanovené Výzkumným ústavem obchodu), respektive k opotřebovatelnosti jednotlivých předmětů. Vybavenost osobními automobily a motocykly je propočtena z údajů Ministerstva vnitra ČR a vybavenost telefony na základě údajů ČESKÉHO TELECOMU, a. s. a provozovatelů mobilních sítí.

Tabulky 9-10. až 9-12.

Zahrnují výsledky výběrového šetření **Životní podmínky 2005**. Toto šetření probíhá každoročně v rámci programu EU-SILC (*European Union – Statistics on Income and Living Conditions*) a je povinné pro všechny členské země Evropské unie. Smyslem šetření je dlouhodobě získávat srovnatelná data o sociální situaci obyvatel v evropských zemích. Jde o rotační panel, kdy domácnosti jsou po dobu 4 let opakovaně šetřeny v ročním časovém intervalu, přičemž každý rok se čtvrtina šetřených domácností obmění. Uvedená data byla zpracována za 4 286 bytových domácností (4 351 hospodařících domácností) ze všech krajů ČR. Příjmy osob a domácností se zjišťovaly za rok 2004, demografické údaje podle stavu v době šetření. Údaje byly přepočteny na celou populaci v ČR.

Tab. 9-10. Hospodařící domácnosti podle sociálních skupin v roce 2004

Tab. 9-11. Hospodařící domácnosti podle vztahu čistého příjmu k životnímu minimu v roce 2004

Hospodařící domácnost je založena na prohlášení o společném bydlení a hospodaření osob v příslušném bytě.

Hrubý peněžní příjem zahrnuje daň z příjmů a příspěvky na zdravotní a sociální pojištění, nezahrnuje vybrané úspory, výpůjčky. Hrubé příjmy z podnikání představují hospodářský výsledek (rozdíl mezi příjmy a výdaji) snížený o zaplacené pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a příp. i pojistné na všeobecné zdravotní pojištění.

Čistým peněžním příjmem domácnosti se rozumí příjmy po odečtení daně z příjmu a srážek na zdravotní a sociální pojištění.

Životní minimum domácnosti (viz kapitola 24. Sociální zabezpečení) bylo vypočteno pro každou domácnost zařazenou do zpracování na základě počtu jejích členů a stáří nezaopatřených dětí.

Spotřební jednotka je veličina, která zohledňuje demografické složení a velikost domácnosti. Počet spotřebních jednotek za každou domácnost byl vypočten převážáním členů domácnosti vahami podle metodiky používané v Evropské unii takto:

- prvnímu dospělému členu domácnosti přiřazena váha 1,0;
- nezaopatřenému dítěti ve věku do 13 let včetně váha 0,3;
- všem ostatním členům domácnosti nad 13 let váha 0,5.

Ekonomická aktivita osoby v čele domácnosti, podle níž byly domácnosti zařazeny do jednotlivých sociálních skupin, se určovala podle převažujícího stavu v průběhu roku, v případě rovnosti podle stavu ke konci roku 2004.

Zaměstnané osoby jsou v souladu s Klasifikací postavení v zaměstnání (CZ-ICSE) ty osoby, které po celý rok, příp. jeho převážnou část, měly placené zaměstnání (zaměstnanci) nebo byly tzv. sebezaměstnané (samostatně činní, pomáhající rodinní příslušníci). Nejsou zahrnuty osoby, které byly celý rok, resp. převažující část roku nezaměstnané.

Nezaopatřené dítě je dítě do skončení povinné školní docházky a poté dítě, které se soustavně, nejdéle však do 26 let, připravuje na budoucí povolání, příp. se nemůže na něj připravovat pro nemoc nebo úraz či pro dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav nemůže pracovat.

Typ domácnosti:

- úplné rodiny se skládají z obou rodičů, nezaopatřených dětí a příp. dalších příbuzných osob;
- čisté úplné rodiny se skládají pouze z rodičů a nezaopatřených dětí.

Tab. 9-12. Osoby v domácnostech s příjmy pod hranicí chudoby v roce 2004

Údaje pro tabulku jsou zpracovány podle metodiky Eurostatu.

Ekvivalizovaný příjem je příjem na spotřební jednotku a byl zkonstruován jako podíl čistého disponibilního příjmu domácnosti a počtu jejích spotřebních jednotek. Tento příjem je přiřazen všem osobám příslušné domácnosti.

Hranice (příjmové) chudoby byla stanovena jako 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu za osoby.

Domácnosti pracujících osob - domácnosti, kde aspoň 1 člen je zaměstnaný.

Domácnosti nepracujících osob - domácnosti složené z důchodců, nezaměstnaných a ostatních neaktivních osob.

Vzdělanostní úroveň domácnosti - určuje se podle nejvyšší dosažené úrovně vzdělání osoby v čele domácnosti, resp. jejího partnera. Domácnosti byly do jednotlivých skupin vzdělání zařazovány následovně:

- nízká - oba partneři mají nejvýše základní vzdělání, resp. jsou bez ukončeného základního vzdělání;
- střední - alespoň jeden z partnerů je vyučen, má nižší nebo úplné střední vzdělání, absolvoval vyšší odbornou školu nebo pomaturitní studium;
- vysoká - alespoň jeden z partnerů má vysokoškolské vzdělání (vč. bakalářského).

Závislé dítě - liší se od definice nezaopatřeného dítěte; zahrnují se všechny děti mladší 16 let a dále děti ve věku 16 až 24 let jestliže nejsou ekonomicky aktivní a žijí alespoň s jedním z rodičů.

Jednotlivé uváděné údaje jsou srovnatelné s údaji publikovanými ve statistických ročenkách minulých let.

* * *

Podrobné údaje statistiky rodinných účtů a spotřeby potravin s metodickým popisem jsou obsaženy v publikacích ČSÚ vydávaných podle Edičního plánu na rok 2006 v tematické skupině 3 - PRÁCE, SOCIÁLNÍ STATISTIKY, podskupině 30 - Životní úroveň:

- „Příjmy, vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2005“ - vychází s roční periodicitou (I. díl - červen, II. díl - červenec, III. díl - srpen)

I. díl - sociální skupiny, příjmová pásma

- a) domácnosti podle sociálních skupin (domácnosti celkem, zaměstnanců, samostatně činných, důchodců)
- b) kvantilové rozdělení domácností
 - decilové rozdělení (domácnosti celkem)
 - pentilové rozdělení (domácnosti celkem, zaměstnanců, samostatně činných, důchodců)

II. díl - typy domácností

- a) domácnosti zaměstnanců s nezaopatřenými dětmi podle počtu dětí a ekonomicky aktivních členů (domácnosti s dětmi celkem, úplné čisté rodiny celkem, z toho s 1 nebo se 2 dětmi a s 1 nebo se 2 ekonomicky aktivními členy a se 3 dětmi celkem; dále neúplné čisté rodiny celkem a z toho s 1 dítětem)
- b) domácnosti zaměstnanců bez nezaopatřených dětí a domácnosti důchodců podle počtu členů a pohlaví (domácnosti zaměstnanců celkem, z toho jednočlenné a dvoučlenné, domácnosti důchodců celkem, v tom jednočlenné podle pohlaví a dvoučlenné)

III. díl - domácnosti s minimálními příjmy

- a) rodiny s dětmi s minimálními příjmy podle typu domácnosti (rodiny s dětmi celkem, úplné čisté rodiny celkem, z toho s 1 nebo se 2 dětmi celkem, se 2 dětmi a s 1 ekonomicky aktivním členem a se 3 dětmi celkem; dále neúplné čisté rodiny celkem, z toho s 1 a se 2 dětmi)
- b) domácnosti zaměstnanců s nezaopatřenými dětmi celkem a rodiny s dětmi s minimálními příjmy
- c) domácnosti zaměstnanců s nezaopatřenými dětmi a rodiny s dětmi s minimálními příjmy podle druhu bytu (nájemní byty, družstevní byty, vlastní dům)

- „Příjmy, vydání a spotřeba domácností podle statistiky rodinných účtů“ - čtvrtletně 85. kalendářní den po skončení čtvrtletí

- „Spotřeba potravin v roce 2005” - listopad 2006.

Další údaje jsou zveřejňovány na internetových stránkách Českého statistického úřadu:

- <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-3>
- vdb.czso.cz/vdb/